

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України,
професора кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ «Національна
академія управління» КУРИЛЮКА Юрія Богдановича

на дисертацію ЧХЕІДЗЕ Гели Мурмановича на тему:
«ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВІДНОСНО ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

На підставі вивчення дисертації та публікацій Г.М. Чхеїдзе, слід зазначити таке.

Ступінь актуальності обраної теми. Поточною загрозою національній безпеці та національним інтересам України відповідно до Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – Безпека країни» (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020) є сучасна модель глобалізації, що уможливорює поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції тощо. При цьому, відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини (затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021) важливим є забезпечити доступ до ефективного правового захисту іноземців та осіб без громадянства, зокрема біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, що перебувають під юрисдикцією України.

Дисертант справедливо зауважує, що «у нинішніх умовах актуалізується потреба у формуванні суттєво оновленої моделі забезпечення безпеки людини з урахуванням внутрішніх і зовнішніх міграційних й імміграційних процесів і впливу на них військових дій, що має ґрунтуватися на апробованій вітчизняною та зарубіжною практикою системі скоординованих заходів кримінологічної і віктимологічної профілактики з використанням безпекових можливостей органів сектору безпеки» (С. 17–18). Адже дійсно, для більшості розвинутих держав світу сьогодні особливу проблему являє злочинність різної категорії громадян, що, на жаль, має стійку тенденцію до зростання.

Масова міграція тягне за собою інтернаціоналізацію суспільства та неминуче зіткнення в соціальному просторі приймаючої країни встановлених правових норм і традиційних цінностей та звичаїв іноетнічних та інокультурних груп, які не поспішають асимілюватися у цьому суспільстві та прийняти в повному обсязі чинні закони держави, культуру приймаючого соціуму. Культурна несумісність етнічних груп, що знаходяться на різних щаблях соціального та соціокультурного розвитку також виступає в якості одного з важливих факторів, що обумовлюють відтворення деліктності в сучасному суспільстві. У багатьох випадках невідповідність ціннісних установок стає однією з причин вчинення правопорушень і злочинів (у т.ч. тяжких) на території приймаючих держав стосовно іноземців.

Тому, в умовах пошуку ефективних механізмів правозастосування та оптимальної моделі забезпечення національної безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз, особливої актуальності набуває дослідження концептуальних засад сучасних міждержавних міграційних процесів.

Вищенаведені положення свідчать про актуальність проведеної автором роботи не лише для кримінологічної науки, але і практичної діяльності правоохоронних органів нашої держави. На мою думку, дисертант успішно впорався з поставленим завданням.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Робота, подана Г.М. Чхеїдзе для захисту, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обрана структура є класичною для кримінологічних досліджень і певним чином відповідає цілям та задачам дослідження, дає змогу послідовно розглянути усі основні проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджуються також критичним аналізом наявних літературних джерел загальнотеоретичного, юридичного, методологічного спрямувань з проблем, пов'язаних із запобіганням кримінальним правопорушенням, що вчиняються в Україні проти іноземців.

Список літератури містить 294 джерел, посилання на які дало змогу більш глибоко розглянути досліджувану проблематику. Емпірична база дослідження також ґрунтується на статистичних результатах діяльності МВС, Нацполіції, Офісу Генерального прокурора, ДСА, а, перш за все, на результатах опитування 751 респондентів, з яких 65% – іноземці.

Свої судження дисертант подекуди підкріплює результатами проведеного анкетування, що дає підстави визнати їх репрезентативними.

Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів. Цінність творчого пошуку дисертанта полягає, зокрема, у тому, що дисертаційна робота виконана на підставі аналізу наукових праць фахівців у галузі кримінального права, кримінології, у т.ч. віктимології, загальної теорії та історії держави і права, міжнародного права, адміністративного й міграційного права, а також напрацювань у досліджуваній сфері в зарубіжних країнах і в Україні.

Об'єкт і предмет дослідження визначені дисертантом досить чітко, результати дослідження в цілому характеризуються новизною. Для досягнення поставленої мети Г.М. Чхеїдзе з'ясував імміграційну ситуацію в Україні та загальну правову регламентацію досліджуваної теми, дослідив міжнародно-правовий і зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців, охарактеризував і систематизував стан, структуру та динаміку злочинності у цій сфері та виокремив її детермінанти, визначивши кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення відносно іноземців, та віктимологічну характеристику їх жертв, а також охарактеризував низку загально соціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних і віктимологічних заходів запобігання цим негативним явищам.

Результати проведеного автором наукового дослідження загалом дали змогу здобувачу вирішити окреслену проблему, яка в цілому полягає у розробленні наукових положень й отриманні результатів, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців.

Усе вищенаведене свідчить про високий рівень обізнаності дисертанта у питаннях, які стосуються досліджуваної проблеми, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених автором питань, без будь-яких сумнівів, є першою в Україні комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена удосконаленню в Україні сучасних кримінологічних, у т.ч. віктимологічних, підходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються стосовно іноземців. На підставі проведеного дослідження автором сформульовано низку положень,

висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані та важливих для правозастосовної діяльності.

Дисертантом, зокрема, вперше науково обґрунтовано та запропоновано заходи віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців, на спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях, а також типологію й класифікацію жертв-іноземців цих протиправних посягань.

Теоретично важливими є удосконалення автором кримінологічного інструментарію віктимологічного моніторингу як спеціально організованого систематичного спостереження за станом віктимізації етнічних соціальних груп, рівня їх віктимності, а також ефективності застосування цих заходів.

Спираючись на низку наукових положень і практику правозастосування, здобувач удосконалив підходи щодо визначення основних детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень зазначеної сфери та діяльності організованих груп і злочинних організацій.

Зрештою дисертантом сформульовано авторські пропозиції щодо розвитку положень, що визначають порядок взаємодії оперативних підрозділів, слідчих Нацполіції із співробітниками інших вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів у запобіганні кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців.

Усі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни, достатньо повно розкриті у дисертації та опублікованих автором науково-дослідних роботах, які, без сумніву, є певним внеском у вітчизняну юридичну науку.

Імпонує наукова активність дисертанта, яка проявилась у публікації 7 праць у різних наукових виданнях. Основні положення та висновки дослідження викладено автором у трьох наукових виданнях України, одному зарубіжному науковому виданні, а також низка інших робіт, включаючи матеріали відповідних науково-практичних конференцій.

Водночас, як і в будь-якій іншій праці такого характеру, окремі *положення дисертації є дискусійними та викликають певні зауваження, що потребують додаткової аргументації.*

1. У цій роботі дисертант, подекуди, з досліджуваних питань займає дискусійну суперечливу позицію.

Так, охарактеризувавши сучасний стан і тенденції кримінальних правопорушень (щоб останнє не значило, оскільки злочин не може мати тенденцію) автор дійшов висновку, що *«...у різних регіонах України кримінальні правопорушення відносно іноземців неоднакові, що зумовлено географічним розташуванням регіону»* (С. 91). При цьому, на наступній же сторінці дисертації робить припущення про те, що зазначена категорія кримінальних правопорушень характеризується, зокрема *«відносною рівномірністю географічного поширення»* (С. 92).

2. Формуючи у розділі 2.3 дисертаційного дослідження (С. 112–129) так званий кримінологічний портрет осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення відносно іноземців, застосовує класичний підхід до його характерних ознак.

Проте, Г.М. Чхеїдзе не завжди здійснює характеристику таких осіб з точки зору їх громадянської приналежності, хоча це продиктовано самою темою дослідження, а також закладеною автором гіпотезою щодо *«тісного змикання проблеми злочинності іноземців та злочинності по відношенню до іноземців»* (С. 51). Більш того, сам автор окремо наголошує, що *«комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто поверхнево характеризують особу»* (С. 129).

Крім того, він прирівнює злочинність проти іноземців до *«етнічної злочинності»* (С. 21), наголошуючи також на тому, що *«приналежність до певного етносу диктує стереотипи поведінки, перенесення своїх специфічних*

традицій і правил поведінки у взаємовідносини у країні, в якій особа перебуває» (С. 110, 147).

Зазначене потребує пояснення та, на мою думку, врахування у подальших наукових дослідженнях автора.

3. Здобувачем проводиться доволі ґрунтовний аналіз як внутрішніх віктимологічних факторів, що детермінують кримінальні правопорушення проти іноземців, так і заходів щодо їх запобігання.

Водночас, визначивши низку (характерних суто для таких кримінальних правопорушень) віктимологічних факторів, автор залишає поза увагою той фактор, що визначає законність перебування на території України іноземців або осіб без громадянства, а саме проблему нелегальної міграції, яку дослідник (під час аналізу зарубіжного досвіду – С. 63) називає *«одним із головних напрямів»* у цій сфері діяльності.

Через це, ймовірно, автор залишив поза увагою роль Державної міграційної служби України у здійсненні відповідних запобіжних заходів, сфокусувавшись виключно на Національній поліції України. Однак, ця обставина свідчить про перспективи подальших наукових досліджень у вказаній сфері.

4. Формуючи мету дослідження як складову частину цієї мети автор зазначає фразу *«... запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців за допомогою кримінологічних засобів, ...»* (С. 18). Цією фразою (в якій у відповідному місці відсутня кома) автором закладається негативне забарвлення змісту кримінологічних засобів, до розв'язання проблеми яких мають вчинятися кримінальні правопорушення проти іноземців.

Однак, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а також можуть бути враховані її автором у майбутніх наукових дослідженнях.

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **ЧХЕІДЗЕ Гели Мурмановича** на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців в Україні»:

– за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»;

– є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених автором досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для юридичної науки;

– відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами), а також наказу МОН від 12.01.2017 № 40 щодо оформлення дисертації;

– дисертант – Чхеїдзе Гела Мурманович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за обраною спеціальністю.

Офіційний опонент –

Професор кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»

**доктор юрид. наук, професор
заслужений юрист України**

Юрій КУРИЛЮК

